

I

Sînt 18 secoli și jumătate de cînd Hristos întreprinse a răsturna lumea veche, civilizația păgînă ce reprezenta principiul dinafară, obiectiv, al naturei și al silei, substituind în loc o altă lume, o altă civilizație, întemeiată pe principiul subiectiv, dinlăuntru, pe dezvoltarea absolută a cugetării și a lucrării omenești în timp și în spațiu, și pe identitatea între esența naturei spirituale a omului și esența naturei divine, el descoperi fiecărui individ legea libertății, a demnității, a moralității și a perfectibilității absolute.

După ce, în Evanghelie, Mîntuitorul ne arată legea morală, absolută, nemărginită, *legea dreptății*, și aruncă omenirea pe calea nemărginită a unei dezvoltări regulate, progresivă, supuind natura, sila, lumea dinafară supt preponderența absolută a minții și a cugetării, prin sîngele său vărsat, prin moartea sa, el ne arată legea practică, legea lucrării, legea jertfirei, a iubirii și a *frăției*, chipul cu care ne putem mîntui, putem învinge răul și a împlini menirea morală a omenirii, adecă mai întîi prin cuvînt, prin idee, pe urmă prin lucrare, jertfîndu-ne individa familiei, aceasta patriei, patria omenirii, viitorului.

Legea evanghelică, descoperind spiritului cauza absolută, proclamînd menirea omenirii și a lumii, împinse mintea omenească la demonstrarea și realizarea ei. De atunci știința nouă, întemeindu-se pe conceptul legilor spiritului, pe observație, esperiință, calcul, au continuat zdrobirea lumii vechi, revoluționarea sau perfecționarea religiei, moralei, politicei, societății întregi, nimicind orice domnie individuală, supuind acția omenească legii absolute și universale a libertății și a științei, căutînd realizarea în omenire a *dreptății* și a *frăției*, aceste două temelii a ordinei absolute, perfecte, a ordinei divine. De atunci omenirea a intrat în calea care o duce gradat către perfecția sa, către absolut, către nemărginit, către D[umne]zeu. Care oare va fi rezultatul final al acestii căi? Această mișcare de perfecție va avea oare un termen? Răul peri-va în tot din lume? Omenirea va agiunge vr-odată a-și identifica în tot esența sa cu esența divină? Acesta mintea omenească nu-l poate încă pătrunde. Aceea ce știm este că, din transformății în transformății, omenirea merge într-un progres continuu, a cărui mișcare e cu atît mai repede cu cît mai mult înaintează, că fiecare pas a vieții omenirii este un pas în această cale care o apropie de D[umne]zeu; că fiecare pas al ei este un triumf al binelui asupra răului.

Misia istoriei este a ne arăta, a ne demonstra această transformăție continuă, mișcare progresivă a omenirii, această dezvoltare a sentimentului și a minții omenești, supt toate formele dinlăuntru și din afară, în timp și în spațiu.

Supt ochiul providenței și după legile și către ținta hotărîită de dînsa mai înainte, omenirea înaintează în evoluțiile sale istorice.

Prin împărțirea funcțiilor, națiile în omenire, ca și indi[vi]durile în soțietate, produc, chiar prin diversitatea lor, armonia totului, unitatea.

Orice nație dar, precum orice individ, are o misie a împlini în omenire, adecă a concurge, după natura și geniul său propriu, la triumful științei asupra naturei, la perfecționarea înțelegerii și a sentimentului omenească potrivit legii divine și eterne care guvernează ursitele omenirii și ale lumii.

Dar pentru că este o providență care păstrează ordinea creației și care dirigează faptele omului, prin aceea nu urmează că omul este un instrument orb al fatalității, prin aceea nu se stinge libera lui voință. D[umne]zeu n-a înzestrat pe om numai cu minte spre a deosibi binele din rău, arătîndu-i și legile prin care să poată povățui în calea binelui și învinge răul, dar încă el l-a înzestrat cu *voință*, lăsîndu-l liber în alegerea sa. Vai, dar, de acea nație care calcă voia lui D[umne]zeu, care preferă

răul la bine! D[umne]zeu o părăsește; viața ei se stinge în viața omenirii și ea espiază printr-un lung martir călcarea legii lui D[umne]zeu. Acest timp de espiație (ispășanie), ce o nație sau chiar omenirea întreagă suferă supt legile lui D[umne]zeu și ale gândirii, se pare adesea un repaos, o stare, în calea progresului, un pas înapoi, o oscilație istorică, dar mai adesea suferința este un bold mai mult către perfecționare și din excesul răului iese binele.

“Marșul general al omenirii, zice învățatul istoric Cantu, în căile ce providența pregătește, aduce acele minunate reînnoiri ce se fac pe pământ și scot binele din rău. Dar D[umne]zeu este răbdător, căci este etern, în vreme ce omul, care simte traiul său scurt, ar dori ca tot lucru să se îndeplinească în acest moment iute, în care el vine ca să suferă, să espieze, să se amelioreze și să moară. Așa, astronomul ar dori ca cursul Uranului să se pripească, ca astfel fenomenele sale reproducându-se, să confirmeze adevărul calcurilor sale. Ignorantul numai crede că o cometă este accidentală, fiindcă nu vine în fiecare an. Viața adevărată se întemeiază în lucrare lui D[umne]zeu asupra zidirilor sale și a omenirii colective asupra fiecărui om în parte, în unirea materiei cu spiritul, al lui *eu* cu lumea dinafară, pentru aceea Pascal zicea că ‘toate părțile lumii sînt lănuite într-astfel de chip că este peste putință d-a cunoaște una fără celelalte și fără totul’. Mintea, înălțîndu-se prin umilință, știe observa cu conștiință și respect cărările divine; ea poate mult, căci cunoaște cît poate, și în loc d-a-și risipi puterile împotriva unor stăvili nebiruite, ea le concentrează în drepte hotare și astfel se fac ajutătorul providenței”.

II

Dacă fiecare nație are o misie evanghelică a împlini pe pământ, să cercetăm și să întrebăm și pe această nație română, atît doritoare astăzi de viață, ce a făcut? Ce lupte a purtat pentru realizarea legii lui D[umne]zeu, atît în sînul său, cît și în omenire? Istoria, lumea are drept a-i cere această seamă: căci nu trebuie a uita că, cu toată sfințenia dreptului său, astăzi nu e destul ca o nație să-și aibă un loc pe cartă lumii, sau să-și reclameze acest loc și libertatea sa în numele suvenirilor istorice; ca dreptul său să ajungă a fi respectat și recunoscut de celelalte nații, trebuie încă ca ea să poată dovedi folosul ce a adus și poate aduce lumii, trebuie să arate formula înțelegătoare și soțială ce ea reprezintă în marea carte a înțelegerii și a istoriei omenirii.

Să aruncăm dar o ochire asupra trecutului acestii nații române și să vedem ce a făcut în aceste 18 secole de cînd se află statornicită în pămîntul său. Această ochire ne va da înțelegerea revoluțiilor ei viitoare.

III

Adusă de marele Traian în Dacia după nimicirea locuitorilor ei, favorizată de împărații următori, de care atîrna d-a dreptul această țară, colonia romană, în vreme de 160 ani, ajunse într-o stare foarte înfloritoare și una din cele mai frumoase provincie ale întinsei împărății romane. Mai mult de 70 cetăți, împreunate cu drumuri minunate așternute cu piatră, basilicele, templurile, amfiteatrele, băile, apeductele, ale că[r]or ruine încă se găsesc, ne-o dovedesc îndestul. Dar alături cu această mare civilizație materială, două rele mari care mistuia împărăția și care îi pregăti căderea: robia și proprietatea cea mare trebuia a produce și în noua colonie relele lor, înghițind cu încetul proprietățile mici, ce fiecare colon dobîndise la început, și substituind robii la oamenii liberi.

Os[te]nită de atîtea rele ce o rodea întinsa, împărăția romană trebui să cază. Unitatea falsă la care ea supuse prin silă lumea trebui să se sfarme ca să dea loc la organizarea progresivă a unei unități mai adevărate, produsă prin armonia naționalităților libere. D[umne]zeu atunci, ca să schimbe fața lumii vechi și s-o întinerească, împinse potoape de nații barbare asupra-i.

(Nicolae Bălcescu, *Românii supt Mihai Voevod Viteazul*, în Id., *Opere*, III, volum îngrijit de D. Poenaru, EARSR, București, 1986, pp. 11-13)